

Marcin Szewczyk

BEZPIECZNIE W CZECHACH?

Elżbieta Szyszlak

Etniczność w kontekstach bezpieczeństwa. Mniejszość romska w Republice Czeskiej

Oficyna Wydawnicza ARBORETUM

Wrocław 2015, ss. 232

ISBN 978-83-62563-50-0

Tematyka różnorodnie rozumianego bezpieczeństwa wiąże się niewątpliwie z Romami, choć może być on wielorako interpretowany. Książka Elżbiety Szyszlak¹ nie tylko – zgodnie z tytułem – wprowadza odbiorcę w obszar etnicznych kontekstów bezpieczeństwa i mniejszości oraz przedstawia sytuację Romów w Czechach, ale także omawia i analizuje większość dotyczących ich aspektów bezpieczeństwa.

W zakresie analizy wątku etnicznego omawiana publikacja przyjmuje (słuszne) założenie, że jakiegokolwiek badania dotyczące Romów są jedynie częściowo implementowalne do badań innych grup etnicznych. Wynika to z potwierdzanej w badaniach, jak i dostrzeganej w praktyce społecznej specyfiki tej konkretnej grupy. Zaznaczająca się tu skrajność w ścisłym powiązaniu z podjęciem rozważań dotyczących sytuacji Romów (w zakresie wieloaspektowego bezpieczeństwa) w Republice Czeskiej sprawia, że mamy do czynienia z analizą nie jednego ale dwóch specyficznych czynników. Przykład tego konkretnego państwa jest o tyle interesujący, że aspekt bezpieczeństwa w relacji do Romów jest w nim mocno uwypuklany i stanowi jeden z kluczowych składników dotyczących zarówno polityki wewnętrznej,

¹ *Nota bene* jest to rozprawa habilitacyjna Elżbiety Szyszlak – *przyp. red.*

jak ulokowania Romów w strukturze społecznej. Wiąże się to bezpośrednio z historią najnowszych Czechów², ich liczebnością³, wewnętrzną strukturą etniczną, oraz konsekwencjami wynikającymi z tej grupy czynników, przejawiającymi się pod postacią przyjętej i utrwalonej świadomości społeczeństwa dominującego oraz jego sposobu podejścia do Romów.

Sytuacja Romów pod względem powiązań pomiędzy etnicznością i bezpieczeństwem jest w Republice Czeskiej o wiele bardziej „wyrazista” niż ma to miejsce choćby w Polsce i wymaga o wiele większej ostrożności w ocenie, a także i opisie. Jak sama Autorka słusznie konstatuje: „ostatnie lata to okres wzrostu znaczenia kwestii bezpieczeństwa na sytuację mniejszości romskiej... zaczynają dominować nad pozostałymi, do tej pory najważniejszymi, jak np. edukacja, problemy mieszkaniowe czy dyskryminacja”⁴.

Zatem publikacja ta niewątpliwie – zgodnie z intencjami Elżbiety Szyszłak – stanowi „laboratorium dla eksploracji procesu sekurytyzacji problematyki mniejszościowej”⁵. I warto podkreślić, że laboratorium badawcze warunków – ze względu na przyjętą grupę i państwo – mających znamiona skrajności w zakresie badanego zagadnienia.

Można bez żadnych wątpliwości uznać, że cel przyjęty przez Autorkę w książce został osiągnięty, gdyż bardzo dobrze charakteryzuje on na poziomie ogólnym całość zawartości treściowej publikacji: „ukazanie przyczyn włączania problematyki romskiej w zakres bezpieczeństwa, różnych aspektów tego zjawiska oraz poziomów, na których ono występuje. Jest nim ponadto analiza sytuacji Romów w Republice Czeskiej a także wskazanie na te jej aspekty, które mają związek z bezpieczeństwem”⁶.

Z celem wiąże się słuszna konstatacja, która została sformułowana jako podwójna teza. Po pierwsze wskazuje ona na zwiększające się znaczenia problematyki bezpieczeństwa dla sytuacji Romów w Europie⁷. Po

² Angus Fraser, *Dzieje Cyganów*, PIW, Warszawa 2001, s. 197, 205–206.

³ W zależności od źródła od 1,5 do 2%, podczas gdy w Polsce jest to zaledwie około 0,04% Romów, cyt. za: Commission Staff Working Document Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions National Roma Integration Strategies: a first step in the implementation of the EU Framework COM(2012) 226 final SWD(2012) 133 final, 21.5.2012, s. 10.

⁴ Elżbieta Szyszłak, *Etniczność w kontekstach bezpieczeństwa. Mniejszość romska w Republice Czeskiej*, Oficyna Wydawnicza ARBOPRETUM, Wrocław 2015, s. 215.

⁵ *Ibidem*, s. 13.

⁶ *Ibidem*, s. 11.

⁷ Co ma miejsce także w Polsce, jak pokazują przykłady z ostatnich lat między innymi z Maszkowic, Limanowej, Andrychowa, Nowej Dęby, Łodzi, Leszna. Najczęściej są to zdarzenia o charakterze chuligańskim, jednak wiążą się one także z określoną podstawą ideologiczną – rasizmem, ksenofobią, mową nienawiści, a zawsze dotyczą jakiegoś aspektu bezpieczeństwa.

drugie – w ścisłej relacji do historii przybycia do Europy i funkcjonowania Romów na jej obszarze – odsyła do możliwości dualistycznego ich traktowania. Z jednej strony są bowiem traktowani jako przedstawiciele mniejszości autochtonicznej (między innymi ze względu na ich przebywanie na terenach państw europejskich od kilkuset lat), z drugiej natomiast posiadają wiele cech mniejszości allochtonicznej (choćby poprzez niepodejmowanie żadnych działań, które miałyby ich zintegrować ze społeczeństwem większościowym). Ta ostatnia grupa cech w powiązaniu z problemem terroryzmu i masowych migracji do Europy sprawia, że Romowie stają się kozłami ofiarnymi⁸, bądź *przy okazji* – ogranicza się ich prawa⁹.

Niewątpliwą jedną z zalet książki jest – wykraczające poza kwestie bezpieczeństwa, choć kształtujące obecną sytuację w tym zakresie – szerokie omówienie XX- i XXI-wiecznej sytuacji Romów w Czechach, obejmujące w szczególności ich wizerunek medialny, kwestie demograficzne, czeski antycyganizm, problem wykluczenia oraz kierunki polityki kolejnych rządów w stosunku do Romów jako mniejszości etnicznej na przestrzeni wskazanego okresu czasu.

Zaprezentowana w jednym z rozdziałów publikacji wieloaspektowa analiza kierunków polityki czeskiego rządu w stosunku do Romów w powiązaniu z wykorzystaniem antycyganizmu w przestrzeni dyskursu publicznego, jest szczególnym przykładem umiejętności stosowania przez dr Szyszlak warsztatu naukowego i merytorycznie zręcznego wykorzystywania i łączenia różnorodnych kierunków metodologicznych oraz czerpania z dorobku wielu dziedzin nauki.

Szczególnie interesująca merytorycznie jest analiza przyczyny procesu sekurytyzacji mniejszości romskiej w wymiarze ogólnym oraz lokalnym. W tej części znalazło się najwięcej przykładów opisujących rzeczywistość romską w Czechach.

Uzupełnieniem tych rozważań jest omówienie bezpieczeństwa wtórnego, identyfikowanego na płaszczyźnie społecznej i kulturowej. W tej części Autorka podejmuje między innymi problematykę wykluczenia i przedstawia realne problemy społeczności romskiej determinujące ich codzienną sytuację i miejsce w społeczeństwie. Porusza przy tym tematy często pomijane – prostytutka, narkomania, a także te dobrze znane – choćby związane z praktyczną działalnością antycygańskich ruchów społecznych (i politycznych). Natomiast wymiar bezpieczeństwa kulturowego omówiony jest

⁸ *Romowie zamiast muzułmanów*, <http://www.hatespeechalert.org.pl/Romowie-zamiast-muzulmanow-170.html> [dostęp: 1.08.2016].

⁹ Ben McPartland, *France's new anti-terror law is just anti-Roma*, 23.10.14, <http://www.thelocal.fr/20141023/france-to-use-anti-terror-powers-to> [dostęp: 1.08.2016].

w szerokiej perspektywie znacznej ilości składników tego problemu, podkreślając szczególne aspekty, znacznie i sposób traktowania języka romani przez czeskich Romów, a także podkreślając skutki gettoizacji w wymiarze zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego.

Wśród olbrzymiego zakresu poruszanych w publikacji zagadnień¹⁰, szczególnie interesujące wydaje się być wskazanie na różnicę pomiędzy zakresem i poziomem sekurytyzacji w stosunku do mniejszości (migracyjnych i zastanych) w Europie Zachodniej oraz Europie Środkowej i Wschodniej. Wiąże się to także ze specyficzną sytuacją Romów w Czechach, ponieważ większość z nich (jak wskazuje Autorka II wojnę światową przeżyła jedynie grupa 600 Romów) przybyła na teren Republiki Czeskiej po 1945 roku, co znacząco intensyfikuje powszechne i błędne traktowanie wszystkich Romów „jak” dopiero co przybyłych migrantów¹¹. Jest to zarazem jeden z elementów składających się na szczególną specyfikę sytuacji Romów w tym państwie.

Niewątpliwą zaletą książki jest podjęcie naukowej refleksji nad bezpieczeństwem w zakresie podmiotowym, co jest wyrazem holistycznego i zarazem modernistycznego podejścia do badań w tym obszarze. Jest to o tyle istotne, że o ile zakres badań nad bezpieczeństwem (jak i rozumienie samego bezpieczeństwa) ulegał ewolucji, poszerzając swój zasięg¹², o tyle badania związane z Romami zawsze wymagały podejmowania szerokiej refleksji i wiedzy badacza wykraczającej poza jedną wąsko zdefiniowaną dziedzinę. W przypadku Romów w kwestie bezpieczeństwa mogą dotyczyć bezpieczeństwa socjalnego, zdrowotnego, zagrożeń dla wzrostu gospodarczego, bez-

¹⁰ Jedynym – jak się wydaje istotnym – zagadnieniem związanym z bezpieczeństwem i Romami nie poruszonym w publikacji jest kwestia przymusowych sterylizacji romskich kobiet przeprowadzanych do początku lat 90., Galya Stoyanova, *Forced sterilization of Romani women – a persisting human rights violation*, 7.02.13, <https://romediafoundation.wordpress.com/2013/02/07/forced-sterilization-of-romani-women-a-persisting-human-rights-violation> [dostęp: 5.08.2016].

¹¹ Co zresztą jest charakterystyczne dla większości społeczeństw państw członkowskich Unii Europejskiej, Marcin Szewczyk, *Unia Europejska i Romowie*, Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów 2013, s. 218–220.

¹² Czego wyrazem było przypisanie nauk o bezpieczeństwie do dziedziny nauk społecznych. Więcej na temat tożsamości i zakresu tej dyscypliny w: Zenon Trejnis, *Nauki o bezpieczeństwie Nową dyscypliną w dziedzinie nauk społecznych?*, „Studia bezpieczeństwa narodowego”, 2011, t. 1, nr I, s. 13–30, Ryszard Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON”, 2012, nr 1(86), s. 13–16.

pieczeństwa zachowania romskiej kultury, a także wielu innych obszarów, które się z tym wiążą.

Jednocześnie z wieloaspektowego podejścia do tematyki tak bezpieczeństwa, jak i samych Romów, wynika konieczne – w tym przypadku – korzystanie z dorobku i elementów wielu dziedzin nauki. Niewątpliwie dr Szyszlak w całej publikacji sprawnie wykorzystała tę możliwość. W efekcie powstała książka opisująca zagadnienie szeroko rozumianych związków pomiędzy zagadnieniem etniczności i bezpieczeństwa na przykładzie Romów w Republice Czeskiej w sposób nie tylko szeroki i wielowątkowy, ale przede wszystkim pogłębiony analitycznie i merytorycznie wiarygodny.

W ramach ogólnej oceny monografii należy stwierdzić, że pomimo tego, że relacje bezpieczeństwa i grupowych mieszkańców państwa pozostających poza zakresem narodu tytularnego są opisywane w literaturze tematu, to jednak koncentrują się przede wszystkim na migrantach. Co prawda niektórzy autorzy poruszają poszczególne aspekty dotyczące bezpieczeństwa w związku z Romami (przede wszystkim w zakresie bezpieczeństwa społeczno-kulturowego lub ekonomicznego). Jednak jak dotąd nie pojawiła się kompleksowa analiza koncentrująca się na dokładnej analizie tego zagadnienia. Książka zatem w znacznym stopniu wypełnia tę lukę i co więcej, wytycza – jak się wydaje – najodpowiedniejszy kierunek przyszłych badań w tym zakresie.

Warto także nadmienić, że jak dotąd w polskojęzycznych publikacjach dotyczących Romów w Czechach, uwypuklany był przede wszystkim temat edukacji, czego najlepszym – choć nie jedynym – przykładem, są publikacje dr. Łukasza Kwadransa¹³.

Monografia dr Elżbiety Szyszlak stanowi dokonanie odmienne od tego, z czym można się zetknąć w tematyce związanej zarówno z badaniami romologicznymi, jak i lokującymi się w zakresie bezpieczeństwa, zachowując przy tym wysoki poziom merytoryczny. Jej interdyscyplinarność nie tylko umożliwia spojrzenie z szerokiej perspektywy na znaczenie sekurytyzacji problematyki romskiej w Republice Czeskiej, ale pozwala także oczekiwać, że będzie przydatna dla przedstawicieli wielu dziedzin nauki.

¹³ Łukasz Kwadrans, *Edukacja Romów. Studium porównawcze na przykładzie Czech, Polski i Słowacji*, Fundacja Integracji Społecznej PROM, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa, Wrocław-Wałbrzych 2008.

LITERATURA:

Commission Staff Working Document Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions National Roma Integration Strategies: a first step in the implementation of the EU Framework COM(2012) 226 final SWD(2012) 133 final, 21.5.2012.

FRASER A., *Dzieje Cyganów*, PIW, Warszawa 2001.

KWADRANS Ł., *Edukacja Romów. Studium porównawcze na przykładzie Czech, Polski i Słowacji*, Fundacja Integracji Społecznej PROM, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa, Wrocław-Wałbrzych 2008.

MCPARTLAND B., *France's new anti-terror law is just anti-Roma*, 23.10.14, <http://www.thelocal.fr/20141023/france-to-use-anti-terror-powers-to> [dostęp: 1.08.2016].

Romowie zamiast muzułmanów, <http://www.hatespeechalert.org.pl/Romowie-zamiast-muzulmanow-170.html> [dostęp: 1.08.2016].

STOYANOVA G., *Forced sterilization of Romani women – a persisting human rights violation*, 7.02.13, <https://romediafoundation.wordpress.com/2013/02/07/forced-sterilization-of-romani-women-a-persisting-human-rights-violation> [dostęp: 5.08.2016].

SZEWCZYK M., *Unia Europejska i Romowie*, Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów 2013.

SZYSZLAK E., *Etniczność w kontekstach bezpieczeństwa. Mniejszość romska w Republice Czeskiej*, Oficyna Wydawnicza ARBORETUM, Wrocław 2015.

TREJNIS Z., *Nauki o bezpieczeństwie Nową dyscypliną w dziedzinie nauk społecznych?*, „Studia bezpieczeństwa narodowego”, 2011, t. 1, nr I.

ZIĘBA R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON”, 2012, nr 1(86).